

ZMENY V PRÁVNOM POSTAVENÍ OTROKOV ZA VLÁDY CISÁRA AUGUSTA

CHANGES IN THE LEGAL POSITION OF THE SLAVE SOCIETY UNDER THE RULE OF EMPEROR AUGUSTUS

Martin Gregor

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

ABSTRAKT

Predkladaný príspevok sa venuje trom významným právnym normám, ktoré reagovali na pretrvávajúcu krízu otrokárskoho zriadenia antického Ríma počas vlády prvého rímskeho cisára. Pojednáva o Senatusconsultum Silanianum, Lex Fufia Caninia de manumissionibus, Lex Aelia Sentia, a v rámci ich výkladu okrajovo aj o Senatusconsultum Aemilianum alebo Lex Iunia Norbana. Zachytáva udalosti vedúce k ich vzniku, nimi zavedené právne inštitúty, ich dopad na oblasť vlastníckych vzťahov, ale aj na príslušné zmeny trestného práva.

ABSTRACT

The following passage illustrates the three significant precepts of law which reacted to the persisting crisis of slavery establishment within the ancient Rome throughout the reign of the first Roman Emperor. It deals with Senatusconsultum Silanianum, Lex Fufia Caninia de manumissionibus, Lex Aelia Sentia, and in terms of their interpretation, it also dissertates slightly about Senatusconsultum Aemilianum or Lex Iunia Norbana. It depicts the events leading to their origination, the legal institutes being established by them, their impact on the field of proprietary titles as well as the respective alternations within criminal law.

I. ÚVOD

Od sedemdesiatych rokov prvého storočia pred Kristom, od čias Spartakovho povstania, bola pre rímsku spoločnosť typická hlboká nedôvera voči otrokom. Kríza otrokárskoho zriadenia bola čoraz citelnejšia. Tieto názory posilňoval neustály prílev nových otrokov do rímskeho prostredia, čím sa znižovala ich hodnota a zintenzívnili obavy pred vzburami a rebéliami. V rímskej spoločnosti vládlo pevné presvedčenie, že tento spoločenský problém je nutné právne regulovať a tzv. vládnucu spoločenskú formáciu právne zabezpečiť.

Napriek niekoľkým legislatívnym pokusom táto potreba pretrvávala aj za dôb veľkého reformátora rímskej spoločnosti, prvého cisára Gaia Octavia, adoptovaného „*Divi Filius*“ G. I. Caesara, ktorého senát poctil oslovením Augustus (27p.n.l.-14.n.l.). Nie sám, ale ako už počas svojho pôsobenia viackrát urobil prostredníctvom senátu alebo v spolupráci s vymenovanými konzulmi, pripravil niekoľko právnych noriem. Otrokov sa dotkli najmä *senatusconsultum Silanianum*, *Lex Fufia Caninia* a *Lex Aelia Sentia*.

Cieľom tohto príspevku je poukázať na predmetné normy vydané za vlády cisára Augusta týkajúce sa právneho postavenia otrokov. Tieto zmeny ostávajú často nepovšimnuté oproti administratívnym a súdnym premenám rímskeho právneho systému a Augustovmu rodinnému zákonodarstvu.

II. SENATUSCONSULTUM SILANIANUM

Táto norma je najevidentnejším symbolom nedôvery a dištancu vládnucej rímskej triedy voči otrokom, ktorí mohli predstavovať potencionálne riziko rebélie, či nepokojov. Preto mnohí romanisti¹ prezentovali toto *Senatusconsultum* ako odzrkadlenie hlbokkej krízy otrokárskoho zriadenia.

Predmetné *senatusconsultum* bolo vydané za vlády cisára Augusta roku 10 n.l., za konzulátu Cornelia Dolabellu a Gaia Iunia Silana, po ktorom dostalo meno.

Jeho podstata spočívala v nariadení, že všetci otroci vlastníka, ktorý bol násilne zavraždený neznámym páchatelom, budú mučení a odsúdení na smrť. Z tejto dikcie jasne vyplýva generálna funkcia danej sankcie - odstrašenie otrockej pospolitosti - resp. posilnenie presvedčenia otrokov, že výlučne od ich vlastníka závisí ich život a osud v pozitívnom, či negatívnom zmysle. Od otrokov sa vyžadovalo nasledovné konanie:

Každý otrok mal povinnosť proti narušiteľovi fyzicky zasiahnuť a v prípade potreby chrániť svojho vlastníka vlastným telom. V žiadnom prípade nesmeli uprednostniť svoje bezpečie. Slabým, chorým a starým otrokyniam ukladal povinnosť brániť vlastníka, ak nie vlastným telom, tak aspoň kričať a zvolať na pomoc dav, hoci by tým mohli eventuálne ohroziť svoj život (túto povinnosť výslovne zakotvil reskript cisára Hadriána)². Pred trestom nemohli ušetriť žiadneho otroka, ktorý bol pod tou istou strechou a z obavy o svoj život nekričal, aby privolal pomoc.³ Chlapci vo veku tesne pred dovŕšením hranice dospelosti (*impuberes*), ak mohli svojimi rozumovými schopnosťami danú situáciu pochopiť, museli vraha označiť a úradom poskytnúť súčinnosť.

SC. sa nevzťahovalo len na otrokov samotného zavraždeného, ale aj na otrokov vo vlastníctve syna zavraždeného a to aj v tom prípade, ak nebol pod *patria potestas* (bol *sui iuris*), alebo aj na otrokov, ktorí boli súčasťou *peculia castrensis*.

Aplikácia tejto normy sa týkala len tých otrokov, ktorí v čase skutku žili s vlastníkom pod jednou strechou a teda sa tým vylučujú z jej pôsobnosti tí *servi*, od ktorých nebolo možné spravodlivo žiadať, aby vlastníkovi prišli na pomoc (napr. poslovia na cestách, robotníci na ďalekej farme, v bani). Poukazuje na to veta v Digestách: „*Sed nec in alumno occiso locus est senatus consulto.*“⁴

Najvýznamnejším problémom rímskej právnej praxe bolo najmä určenie pojmu *tectum*, teda ako možno vykladať slovné spojenie „pod jednou strechou“. Keďže v rozhodovacej činnosti rímskych súdov bol často interpretovaný diametrálne odlišne, je nutné mu venovať bližšiu pozornosť. Na termín *tectum* môžeme nazerať ako na priestor, v ktorom možno počuť vlastníkov hlas, či krik, ak je v ohrození, bez ohľadu na fakticitu, či bol otrok vo vnútri, v átriu, v záhrade alebo celkom mimo domu. Podstatným momentom bola možnosť počuť hlas vlastníka, kričiaceho o pomoc, alebo aj iné zvuky nasvedčujúce tomu, že vlastník je v nebezpečí.

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že tento predpis na otrokov uvažoval objektívnu zodpovednosť, otroci sa z nej mohli vyvinúť jedine určitými exogeračnými dôvodmi, ak by preukázali, že v boji s vlastníkovým vrahom utrpeli ťažké zranenia, resp. by pristihnutého páchatel'a síce zabili, ale pre objektívne danú oneskorenosť už nedokázali zabrániť smrti svojho vlastníka.

¹ BUCKLAND, W.: A Text-book of Roman law from Augustus to Justinian. Cambridge: Cambridge university Press, 1963. str. 237.

² D 29, 5, 1, 28. (*Ulpianus libro quinquagesima ad edictum*) - Ulpianus v 50. knihe K ediktu.

³ D 29, 5, 1, 29. (*Ulpianus, libro quinquagesima ad edictum*) - Ulpianus v 50. knihe K ediktu.

⁴ D 29, 5, 1, 10. (*Ulpianus, idem*).

Určitú výnimku zo SC. predstavovala aj kategória otrockých *infantes* (deti nespôsobilé právne konať) a sčasti aj *impueres*⁵ (nedospelí do dovŕšenia pohlavnej dospelosti). Dievčatá ani chlapci v tomto veku neboli vystavení mučeniu a odsúdeniu na smrť. Napriek tomu sa dovoľovalo, aby boli v záujme objasnenia veci vypočutí, pričom pri výsluchu boli príslušné orgány oprávnené používať najrozličnejšie hrozby a násilie, predovšetkým bitie palicou (*fustigatio*).⁶

Ak by sa vlastník vydal na cesty sám, bez otrokov a vo vzdialenom kraji ho opusteného niekto zavraždí, sa *senatusconsultum* na domácich otrokov prirodzene neuplatní.

Aby *Senatusconsultum* bolo možné použiť, akt vraždy musel byť spravidla spáchaný tak, že sa o nej otroci mohli aj objektívne dozvedieť. Ak vlastník bol zabitý tajným, resp. ľstivým spôsobom (napr. pri *veneficiu* - ak jed nebol podaný násilne, ale bežným spôsobom aplikovaný do jedla), využitia SC. sa opäť nedalo dovoľávať. Naopak otroci boli postihnutí, ak by bol majiteľ uškrtený, ubitý kameňom, ak mu bolo prerezané hrdlo, alebo zavraždený iným druhom zbrane a to aj vtedy, ak by sa k nemu vrah vlámal nečakane, ľstivo alebo by nebadane vnikol do obydľia a vraždu uskutočnil rýchlo. Nebolo by sa možné dovoľávať toho, že otroci o vražde kvôli jej rýchlemu priebehu nemohli vedieť. Rozlišovacím prvkom bolo použitie násilia.

Účinky *Senatusconsulta* nenastúpili ani v prípade, ak by vlastník mienil spáchať samovraždu, lebo jeho otrok nemal žiadne právo brániť mu v príprave a realizácii *suicidia*. Odlišnú úpravu v tomto smere zaviedol až Justinián ovplyvnený kresťanským učením. Justiniánske právo rozlišovalo dve situácie: na otrokov sa *senatusconsultum* nevzťahovalo, ak pán spáchal samovraždu tajne, a teda otroci o tom v rámci bežnej starostlivosti a plnenia príkazov nemohli vedieť. Ale na druhej strane, právne následky nastupovali u otrokov, ktorí o tom vedeli, alebo mohli vedieť a boli spôsobilí tomu zabrániť. Naproti tomu, ak by otrok odhalil vraha svojho vlastníka, stal by sa slobodným priamo *ex lege*.⁷

Z dôvodu účinnosti ustanovovalo *Senatusconsultum Silanianum* aj obmedzenie práv dedičov nadobudnúť dedičstvo zavraždeného vlastníka, aby prípadné *manumissio per testamentum* nezmarilo potrestanie otrokov, ktorí by boli prepustení na slobodu. Preto pred procesom s predmetnými otrokmi bolo zakázané otvoriť testament a dedič nesmel za žiadnych okolností dedičstvo alebo *bonorum possessio* prijať. Ak by dedič konal týmto spôsobom, previnil by sa nielen voči tomuto predpisu, ale aj proti mŕtvemu poručiteľovi a takýto dedič sa stával nehodným (*indignus*) a z dedičstva bol tým pádom vylúčený. Avšak ak by niečo z pozostalosti predať len akýmkoľvek spôsobom nadobudol, bolo by mu to v *extraordinaria cognitio* odňaté (*ereptorium*) v prospech fiscu.⁸

Do postavenia dedičov v tomto zmysle zasahovalo *senatusconsultum Aemilianum* vydané nasledujúceho roku (11 n. l.). Spresňovalo, že do piatich rokov bolo možné žalovať toho, kto napriek zákazu otvoril závet zavraždeného. Jeho autorom bol Manius Aemilius Lepidus, vnuk niekdajšieho triumvira Lepida „*Maior*“, syn trestanca Lepida *minor*, ktorému bolo dovolené vrátiť sa z vyhnanstva a dokonca ho toho roku vybrali za konzula.

Obsah tohto uznesenia bol v nasledujúcom právnom vývoji zvlášť exponovaný a viackrát potvrdený, pričom v priebehu principátu sa jednoznačne vyvinula tendencia jeho ustanovenia sprísňovať (ako napr. SC. *Claudianum*), alebo ich ešte viac rozširovať (SC. *Neronianum*). SC. *Neronianum* z roku 57. n. l. novelizovalo SC. *Silanianum* tak, že zahrnilo pod jeho pôsobnosť

⁵ Poklasické právo vymedzilo *infantes* 7 rokom veku a *impueres* 14 rokom veku u chlapcov a 12 rokom u dievčat. Nedospelých sa toto SC. týkalo bez ohľadu nato, či šlo o nedospelých blížiacich sa k dospelosti (*impueres infantia maiores*), alebo blízkych detskému veku (*infantia proximi*).

⁶ DALLA, D.: *Senatus-consultum Silanianum*. Milano: Giuffrè, 1980. str. 154.

⁷ BLAHO, P. – REBRO, K.: *Rímske právo*. Štvrté vydanie. Bratislava: Iura edition, 2011. str. 160.

⁸ BARTOŠEK, M.: *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981. str. 146.

aj otrokov vo vlastníctve manželky zavraždeného a prepustencov zavraždeného. Čiastočné snahy o zmiernenie tvrdého zaobchádzania s otrokmi ako aj predpisov o jeho dosahu na dedičov prinieslo až obdobie adoptívnych cisárov (konkrétne až *Oratio divi Marci*).

O tomto prameni práva sa dozvedáme aj vďaka dielu právnika Paula „*ad senatus consultum Silanianum*“. O tomto uznesení senátu pojednávajú Digesta, *liber vicesimus nonus*, s názvom „*De senatus consulto Siliano, et Claudiano, quorum testamenta ne aperiantur*.“ Digesta v tomto fragmente poukazujú najviac na Ulpianovu 50. knihu k Ediktu.⁹

III. LEX FUFIA CANINIA DE MANUMISSIONIBUS

Tento zákon mal podobný cieľ ako *lex Aelia Sentia*. Jeho účelom bolo obmedziť degeneráciu krvi rímskych občanov (*Quirites*) s otrokou tým,¹⁰ že obmedzoval možnosti ich prepustenia. Rímska spoločnosť si nemohla dovoliť, aby naďalej rástol počet, inak užitočných prepustencov, a celkom prevýšil občanov *ingenui*. Bolo dôležité, aby sa početná prevaha otrokov nezmenila na prevahu politickú.

Osobitným dôvodom jeho prijatia bolo aj to, aby testátor zásadným spôsobom neukrátil dediča na majetku tým, že závetom prepustí na slobodu väčšie množstvo otrokov. Zámerom zákona teda bola aj ochrana práv dediča. Cenou bolo výrazné zasiahnutie do slobody vytvoriť testament podľa svojej vôle.

Predmetný *lex* navrhol v roku 2 p.n.l. Gaius Fufius Geminus, konzul *suffectus* z jesene tohto roku spolu so svojim kolegom, spolupredkladateľom Luciom Caniniom Gallusom. V rímskom zákonodarstve sa pomenovanie zákona odvodzovalo od rodového (gentilného) mena navrhovateľov.

Ohľadom platnosti tejto normy možno dodať, že platila až do dôb Justiniána, ktorý ho svojimi *Institutiones seu Elementa* zrušil (konkrétne ustanovením Inst. 1,7 – *De lege Fufia Caninia sublata*¹¹). Tie tento zákon označujú „ako slobode prekážajúci a v istom zmysle jej odporujúci.“¹² Toto hodnotenie bolo preto dôvodom pre jeho zrušenie. Nie neprávom, lebo ako sa konštatuje:

„...*vivos quidem licentiam habere totam suam familiam libertate donare, nisi alia causa impedit libertati, morientibus autem huiusmodi licentiam adimere.*“

„...živým dával oprávnenie, aby všetkým svojim otrokom darovali slobodu, ak nestál v ceste nejaký zákonný dôvod, avšak mŕtvym toto oprávnenie vzal.“¹³

Obsahovo zákon stanovoval pomerný rozsah osôb, ktorý vlastník smel prepustiť *per testamentum* a začleňoval ich do kategórií, či stupňov podľa celkového počtu vlastnených otrokov. Ak vlastník mal dvoch otrokov, mohol prepustiť obe osoby bez obmedzenia. Ak vlastnil troch až desať otrokov, mohol prepustiť len jednu polovicu z celkového počtu vlastnených otrokov. V prípade, že vlastnil viac ako desať otrokov, ale menej ako tridsať, bolo mu dovolené prepustiť jednu tretinu z celkového počtu a ak vlastnil tridsať a viac otrokov, ale menej ako sto, mohol prepustiť jednu štvrtinu z celkového počtu. Ak vlastnil sto až päťsto otrokov mohol prepustiť najviac jednu pätinu.

Vlastník, ktorý mal vo vlastníctve viac ako päťsto otrokov, smel stále prepustiť maximálne sto otrokov, bez ohľadu na kvantitu množstva nad päťsto. Tým sa stanovila maximálna horná

⁹ D 29, 5, 1. (Ulpianus libro 50 ad edictum), alebo SKŘEJPEK, M.: Prameny římskeho práva/Fontes Iuris Romani. Praha: Lexis Nexis, 2004. str. 207.

¹⁰ VAŇKOVÁ, J.: Rímske reálie pre právnikov. Bratislava: Iura edition, 2003. str. 265

¹¹ SKŘEJPEK, M.: Prameny římskeho práva/Fontes Iuris Romani. Praha: Lexis Nexis, 2004. str. 334.

¹² preložené v diele BLAHO, P.: Corpus Iuris Civilis: Justiniánske inštitúcie. Trnava: Iura edition, 2000. str. 47.

¹³ preklad - BLAHO, P.: c. d. v pozn. č. 12, str. 47.

hranica, koľko otrokov sa dá prepustiť testamentom. *Manumissionen per testamentum*, ktoré prekračovali tieto zákonom určené limity, boli neplatné.

Tak ako vyplýva z Inštitúcií sa daný predpis nevzťahoval na tých vlastníkov, ktorí prepúšťajú inak než testamentom. Preto ten, kto prepúšťal prostredníctvom formy *censu, vindicta*, alebo prétorskou formou (menovite *in amicos*), teda nie *in mortis causam*, mohol prepustiť na slobodu ľubovoľný počet otrokov, aj všetkých, ak mu v tom nebránili iné normy.

IV. LEX AELIA SENTIA

Tento zákon jednoznačne nadväzoval a bol úzko spätý s predošlým právnym predpisom (*Lex Fufia Caninia*). Je založený na rovnakých ideových základoch. Jeho účelom bolo obmedziť bezuzdné prepúšťanie otrokov na slobodu. Väčšina prepustencov sa totiž od okamihu nadobudnutia slobody oddávala nekalým živlom, stávali sa z nich nestabilné bandy, náchylné k zločinnosti a rebéliám. Práve z toho dôvodu bola vydaná predmetná norma, aby sa aspoň v určitých najnebezpečnejších prípadoch účinky *manumissie* obmedzili čo najviac.

Lex Aelia Sentia predstavoval spoločný návrh konzulov (*consules ordinarius*) z roku 4 n.l.,¹⁴ Sexta Aelia Cata, v dejinách známeho viac tým, že sa jeho dcéra Aelia neskôr vydala za cisára Claudia¹⁵ a Gaia Sentia Saturnia. Predchodcom tohto zákona bol *Lex Iunia Norbana* z roku 19 p. n. l., v zmysle ktorého otroci prepustení na slobodu inou formou, než podľa *ius civile* (teda prostredníctvom *manumissiones praetoriae* – prepustenie listom, vyhlásením pred priateľmi alebo pozvaním k stolu) nadobúdali len postavenie *Latini Iuniani*. Túto kategóriu zákon zriadil len pre prepustených otrokov na rozdiel od *Latini coloniarii* pôvodného latinského obyvateľstva.

Tento zákon ustanovoval najmä osobný status, ktorý otrok nadobudol po prepustení. S tým súviselo uplatňovanie súkromných a verejných práv prepustencov. Otroci sa mohli podľa zákona *Aelia Sentia* stať vzdaným cudzincom (*peregrini dediticii*), Latínom Iuniánskym alebo rímskym občanom. Podstatu tohto zákona nám približuje najmä právnik Gaius v *Commentarius primus* svojich Inštitúcií.¹⁶ Týmto zákonom sa stanovilo, že tí otroci, ktorým boli uložené niektoré vymedzené tresty a následne boli pôvodným alebo iným vlastníkom prepustení na slobodu sa síce stávali slobodnými, ale nikdy nedosiahli iné právne postavenie ako status *peregrini dediticii*. Z dikcie je jasné obmedzenie pre otrokov so sklonmi ku kriminalite. Týmto trestami boli: spútanie pánom (*vinciti sint*), vypálenie znamenia hanby na telo (*stigmata inscripta sint*), mučenie a tortúra ako prostriedok procesného donútenia pri výsluchu za zločin, z ktorého boli usvedčení (*noxam quaestio tormentis*), väzenie a určenie, aby bojovali so zbraňou v ruke proti človeku alebo šelmám, za účelom zábavy ľudu na hrách v cirkuse alebo gladiátorských súbojoch (*ut ferro aut cum bestiis depugnarent traditi sint*).

Ak otroka postihol jeden z týchto trestov, nemohol sa po prepustení stať ani rímskym občanom ani Latínom, ale vždy len podrobeným cudzincom. Bol to najhorší a najpodradnejší stupeň slobodných osôb žijúcich v ríši, ktorí boli osobne slobodní, ale nedisponovali žiadnymi verejnými právami. Daná pozícia prislúchala jedine porazenému miestnemu obyvateľstvu zväčša pôvodne barbarských kmeňov. Z toho dôvodu sa na rozlíšenie títo prepustenci nazývali všeobecne ako *dediticii ex lege Aelia Sentia*, resp. aj *Dediticii Aeliani*. Navyše oni a ich potomkovia (narodený ešte v čase ich otroctva) sa za žiadnych okolností nesmeli stať plnoprávnymi rímskymi občanmi (*nullius civitatis*).¹⁷ Z toho aj logicky vyplýva právny dôsledok tohto postavenia – ako neobčania sa mohli dovolávať a brániť výlučne pomocou *ius gentium*.

¹⁴ Ottov slovník naučný za rok jeho vydania považuje 3 n. l. - In: Kol.: Ottův slovník naučný. První díl. Praha: J. Otto, 1888. str.259.

¹⁵ SIME, R.: The Augustan Aristocracy. Oxford: Oxford University Press, 1986. str. 113.

¹⁶ Gai Inst. 1, 4, 13. *De dediticiis vel lege Aelia Sentia*.

¹⁷ BARTOŠEK, M.: c. d. v pozn. č. 8, str. 129.

Nikdy nesmeli nadobudnúť majetkový prospech z nijakého testamentu, presne ako cudzinci a taktiež si sami nemohli zriadiť testament.

Dediticii mali zakázané žiť v Ríme a v jeho okolí v rozsahu sto míľ od hraníc mesta. V prípade, že by tento zákaz nedodrжали a boli prichytení, strácali slobodu a boli predaní na dražbu s podmienkou, že nikdy nevstúpia do Ríma ani ako otroci. Gaius definoval ich stav výstižne takto:

„*Pessima iteque liberates eorum est, qui dediticiorum numero sunt; nec ulla lege aut senatusconsulto aut constitutione principali aditus illis ad civitatem Romanum datur.*^{18c}“

„Veľmi obmedzená je sloboda tých, ktorí patria k *Dediticii* a žiaden zákon, uznesenie senátu ani konštitúcia principa im prístup k rímskemu občianstvu neotvorí.“ Na tieto tvrdé ustanovenia pritom nemali žiadny vplyv ani skutočnosti, akou právnou formou ich vlastník prepustil na slobodu, či akého sú otroci veku.¹⁹ V tomto prípade bola úplne irelevantná aj vôľa samotného vlastníka, ak chcel ovplyvniť právne postavenie otroka.

A predsa bolo možné vplyv tohto zákona na nehodného otroka eliminovať. Nedostatok rímskeho občianstva bolo možné odstrániť manželským zväzkom, uzatvoreným s rímskou občiankou, alebo aspoň Latínkou za prítomnosti siedmich svedkov (prirodzene dospelých rímskych občanov). Nutnou podmienkou tohto aktu pritom bolo, aby sa z predmetného manželstva zrodilo dieťa.²⁰

Otrok mohol získať postavenie rímskeho občana, ak v deň prepustenia dosiahol vek aspoň 30 rokov, bol vo vlastníctve *ex iure Quiritium* a pán ho z otroctva prepustil zákonnou formou *manumissio per vindictam* alebo *censum*. Aby získal občianstvo, otrokovi nemohol byť uložený trest spútania, väzenia, prenechania na gladiátorský boj, vypálenia znaku hanby a tortúry, inak mu bolo rímske občianstvo odopreté a stával sa *dediticii*.

Ak otrok nebol trestaný, ale bol mladší ako 30 rokov a nebol v kviritskom vlastníctve, alebo ho pán neprepustil predpísanou formou, teda hoci nebol trestaný, ale nespĺňal iné zákonné podmienky, stal sa len Latínom.

Tento zákon však neukladal právne nároky len na otrokov, ale aj na ich vlastníkov. *Manumissor*, prepúšťajúci vlastník, musel byť starší ako dvadsať rokov, pričom daný úkon nesmel urobiť s úmyslom ukrátiť svojho prípadného veriteľa (*manumissio in fraudem creditorum* sa zakázala).

Prvú spomenutú náležitosť, podmienku veku, pritom ustanovil práve zákon *Aelia Sentia*. Podľa Gaia (*De manumissione vel causae probatione*)²¹ však tento zákon umožňoval, že v prípade dosiahnutia nižšieho veku, než aký predpis povoloval u otroka (tridsať rokov), alebo u vlastníka (dvadsať rokov) na uskutočnenie prepustenia, bolo možné za určitých podmienok tento predpoklad veku odpustiť.

Túto výnimku bolo možné dovoliť, ak bol otrok prepustený formou súdneho procesu a pred zvláštnou komisiou bolo jasne dokázané a obhájené, že je na to riadny dôvod (*iusta causa*). Takýmto dôvodom mohlo byť napríklad, ak niekto mienil prepustiť z otroctva vlastného syna, či dcéru, alebo rodného brata ako aj sestru, ktorého si chcel ustanoviť za prokurátora, alebo prepustiť otrokyňu, ktorú si chce vziať za manželku.

Ďalej sa Gaiova učebnica (*De consilio adhibendo*)²² podrobne venuje náležitostiam zasedania tejto komisie, ktorej úlohou bolo posudzovanie jednotlivých výnimiek. Prirodzene, jej kreácia podliehala odlišným podmienkam v Ríme a v provinciách. V hlavnom meste bola

¹⁸ Gai Inst 1, 26.

¹⁹ Gai Inst 1, 5, 16.

²⁰ KOL.: c. d. v pozn. č. 14 str. 259.

²¹ Gai Inst. 1, 6, 18.

²² Gai Inst 1, 7, 20.

zložená z desiatich osôb, z toho piatich senátorov a piatich *equites* (jazdcov), dospelých mužov, spôsobilých na právne úkony. Schádzala sa v presne stanovené dni. V provinciách sa skladala z dvadsiatich rekuperátorov a zišla sa spravidla v posledný deň provinčného zhromaždenia.

Zákon Aelia Sentia však stanovoval aj inú možnosť ako sa otrok mladší ako tridsať rokov, predsa len mohol po prepustení stať aj rímskym občanom. Bolo to v takom špecifickom prípade, ak ho vlastník vo svojom testamente nielen oslobodil, ale aj stanovil za dediča. Vlastník takto konal len z dôvodu, že mal dlhy a bol insolventný. Preto za podmienky, že žiaden iný dedič otroka nevyučoval, otrok síce získal slobodu i rímske občianstvo, ale s ním zároveň aj vlastníckove dlhy²³.

Nielen právne normy za cisára Augusta upravovali prepúšťanie otrokov na slobodu. V ďalších štádiách vývoja rímskeho práva boli podobné normy ešte frekventovanejšie, pričom niektoré z nich boli v neprospech otrokov, iné v ich prospech. Napríklad cisár Claudius (41-54 n. l.) zaviedol kategóriu tzv. asklépiových otrokov. Chorí alebo starí otroci, ktorých vlastník pre ich neefektívnosť vyhodil, opustil, resp. poslal na tzv. Asklépiov ostrov, stávali sa slobodnými (nie rímskymi občanmi).

Na druhej strane, *senatusconsultum Claudianum* z roku 52 n. l. upravilo, že ak slobodná žena žila s otrokom v *contuberniu* (trvalé spolužitie medzi otrokom a slobodnou osobou) a napriek trojitej výzve vlastníka otroka od toho neupustila, stávala sa sama i s deťmi jeho otrokyňou. Podstatné bolo, akú mala rímska občianka s vlastníkom otroka dohodu. Mohla sa napríklad dohodnúť, že napriek súdoži ostane slobodnou, ale jej dieťa z tohto zväzku bude otrokom, aj napriek pravidlu, že dieťa sleduje status matky.²⁴

V. ZÁVER

V príspevku boli analyzované niektoré inštitúty reformy právneho postavenia otrokov za vlády cisára Augusta. Pokúšal sa o ucelený právny a vedecký rozbor zákonov a uznesení senátu z tejto oblasti. Z pohľadu rímskej spoločnosti boli dôležitým nástrojom ako regulovať správanie a pohyb otrokov, ktorí pomáhali rímskemu hospodárstvu, ale súčasne predstavovali destabilizujúci faktor pre morálku a bezpečnosť rímskeho štátu. Tieto normy boli efektívne a prispeli k rozvoju rímskeho osobného práva, najmä tým, že jasnou normatívnou formou upravili dovtedy obyčajové pravidlá, hoci tým zhoršili postavenie otrokov. Uvedené právne inštitúty, vzdialené súčasným štandardom demokracie a právneho štátu, nám pripomínajú veľkosť našej slobody.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Lex Fufia Caninia, Lex Aelia Sentia, Senatusconsultum Silanianum, Augustus, otroci

KEY WORDS

Lex Fufia Caninia, Lex Aelia Sentia, Senatusconsultum Silanianum, Augustus, slaves

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. BARTOŠEK, M.: Encyklopedie římského práva. Praha: Panorama, 1981. 507 s.
2. BLAHO, P. – REBRO, K.: Rímske právo. Štvrté vydanie. Bratislava: Iura edition, 2011. 496 s. ISBN 978-80-8078-352-5

²³ Gai Inst 1, 7, 21

²⁴ Gai Inst 1, 84

3. BUCKLAND, W.: A Text-book of Roman law from Augustus to Justinian. Cambridge: Cambridge university Press, 1963. 766 s. ISBN 978-0-521-04360-1
4. DALLA, D.: Senatus-consultum Silanianum. Milano: Giuffre, 1980. 184 s., ISBN 978-88-14050-657
5. KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M.: Římské právo. Praha: C. H. Beck, 1997. 386 s., ISBN 80-7179-031-1
6. KOL.: Ottův slovník naučný. První díl. Praha : J. Otto, 1888. 259 s.
7. SIME, R.: The Augustan Aristocracy. Oxford: Oxford University Press, 1986. 494 s., ISBN 0-19-814731-7
8. SKŘEJPEK, M.: Prameny římskeho práva/Fontes Iuris Romani. Praha: Lexis Nexis, 2004, 375 s. ISBN 80-86199-89-4
9. VAŇKOVÁ, J.: Rímske reálie pre právnikov. Bratislava: Iura edition, 2003. 222 s., ISBN 978-80-8078-302-0

Pôvodné pramene:

1. Gaius - učebnice práva v štyroch knihách. Preložil: J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 326 s. ISBN 978-80-7380-054-3
2. The Digest of Justinian. Preložil: Charles H. Monro. Cambridge: Cambridge University press, 2014. 436 s. ISBN 978-110765776
3. Corpus Iuris Civilis: Justiniánske inštitúcie. Preložil P. Blaho. Trnava: Iura edition, 2000. 439 s. ISBN 80 – 887 15 – 80 -6

KONTAKTNÉ ÚDAJE AUTORA

Bc. Martin Gregor

študent magisterského stupňa štúdia
Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach
E-mail: martingregor@centrum.sk